

Anton Sophus Bachke.

(Kort biografi på Høitidsdagen 26de februar 1936 av S. Schmidt-Nielsen).

I 1936 er det 100 år siden ANTON SOPHUS BACHKE blev født. Den gamle bergmester var jo ikke noen videnskapsmann, således som vi i almindelighet definerer dette ord, men han hadde en lykkelig evne til å gjøre sin egen tekniske viden fruktbar for vårt næringsliv. Og ved å holde sig à jour med de videnskapelige og tekniske fremskritt som blev gjort annensteds, skapte han også nye tekniske verdier. La mig bare nevne hans grunnleggelse av den norske kiseksport, og hans reformering av hytteprosessene ved Røros Kobberværk.

Dette er en teknisk innsats som veier like tungt som lærde avhandlingar. Den har gitt Anton Bachke en lederstilling blandt det 19de århundres bergmenn i vårt land, og det er den vårt selskaps styre har villet hedre ved å la minnejetongen for iår bære hans bilde samt ordene «Socius noster». —

Bachkes foreldre var bergskriver og skoginspektør Halvor Bachke og Ane Sophie Ditlevsen, begge av gamle Røros- eller rettere bergmannsslekter. Bachkefamilien må forøvrig antas å være gammel bondeætt fra Tolgen med navnet Kirkebakken, som senere blev til Bakken og Bachke. Skrivemåten Bachke blev tatt i bruk av Anton Bachkes bestefar. — Halvor Bachke, som en tid var lensmann på Røros, senere bergskriver og proviantskriver ved Røros Verk, blev i 1831 konstituert politimester på Røros. Men allerede i 1835 forlot han Røros, idet han blev bergskriver og skoginspektør ved Selbu kobberværk med bolig på gården Meråkerne i Meråker. Her blev da Anton Sophus født den 20de juni 1836 som den 5te i rekken av 9 søsken. Eldst i den store søskenkrets var Ole Andreas, kjent som rettslærd, høiesterettsassessor samt som statsråd i det Selmerske ministerium. Søsteren Marie var gift med Riisarkivar Birkeland, broren Christian apoteker på Steinkjer, søsteren Hanna gift med forfatteren Constantius Flood. Av de yngre søsken har Halvard og Fritz gjort sig kjent som initiativrike og fremsynte forretningsmenn i vår by.

Anton Bachke kom hjemmefra 8 år gammel, gikk først 5 år på skole på Røros (hvor han bodde hos farmoren), senere her i byen på Katedralskolen, hvorfra han i 1854 dimittertes til eksamen artium. En av hans lærere vilde på dette tidspunkt at Anton skulde bli teolog. Derfor måtte han til artium foruten gresk og latin også legge op hebraisk. Men under de tvungne studier i naturfag til den gamle anneneksamen fikk Bachkes interesser en helt ny retning. Det blev for ham åpnet, har han selv sagt, «en ny verden for den som indtil da kun hadde syslet med klassikerne». Etter examen philosophicum i 1856 tenkte Bachke en tid på å bli kjemiker, men hans nære venner, den senere professor i meteorologi, M o h n, og hyttimester S t a l s b e r g, overbeviste ham om at kjemien dog ikke kunde bli noget levebrød, og så valgte han, som sine venner, bergstudiet. Bergkandidat med laud blev Anton Bachke i 1860.

I studietiden stod Bachke sine lærere Keilhau, Kierulf og Streckers personlig nær. Hertil bidrog sikkerlig hans deltagelse i en rekke geologiske undersøkelser i Kristianiafeltet, av egnene vest for Skiensfjorden, av strøket Holmestrand—Larvik, av Søndre Østerdal med flere steder, et geologisk pionérarbeide som blandt annet har fått professor Kierulfs udelte anerkjennelse. Men Bachke gjorde sig også bemerket i studentlivet. Sammen med C. M. G u l d b e r g (massevirkningslovens far) stiftet han Realistforeningen. Han foranlediget at Universitetet fikk et maleri av professor Keilhau og en byste av professor Streckers m. m. Som student gav Bachke gratis manuduksjon til en rekke av sine dårlig stilte kamerater, og viste allerede den gang stor gjestfrihet. Gjestfrihet og vennsælhet har forøvrig hele livet preget Anton Bachkes ferd.

På foranledning av professor Streckers blev Bachke, allerede før han hadde tatt eksamen, tilbudt posten som bestyrer av Lysaker kemiske fabrikk. Det var den gang ingen ledige embeder som vinket, og Bachke begynte da også ved fabrikkens på Lysaker, «men», sier han selv i sine «Erindringer»: «Jeg følte mig ikke længe tiltalt af at koge svovelsyre». Svovelsyrefabrikkene hadde på dette tidspunkt gått mer og mer over til å anvende svovelkis istedenfor svovel, og den tanke lå nær, ikke bare å gjøre dette ved de norske fabrikker (Lysaker, Leren Kromfabrikk), men også å eksportere svovlkis til England.

Sammen med en av Lysakerfabrikkens eiere, advokat H. H o m a n n, foretok Bachke sommeren 1860 i den anledning en reise langs kysten op til Møre uten å finne felter med lett adgang til skibning. Han reiste isteden til Steinkjer for å besøke sin mor,

som da bodde hos sin næsteldste sønn apotekeren, og forlovet sig her med B a r b a r a A n k e r, datter til sorenskriveren. — Under et nytt besøk på Steinkjer i januar 1861 besøkte Bachke Bratreit smeltehytte i Beitstaden, traff her sammen med overstiger G u l d a h l og foretok med ham en besiktigelse av grubene på Ytterøy, tilhørende det av trondhjemmere bestående Ytterøen kobberverks interessentskab.

Her fant han da en sådan kisforekomst som han det foregående år forgjeves hadde søkt, og foranlediget straks at Lysaker kemiske fabrikk, hvorav han forøvrig var blitt medeier, kjøpte verket med alle beholdninger og tilliggelser for 16000 spd.

I en generalforsamling på Ytterøy den 9de juni 1861 blev «Det norske kiskompagni» stiftet med Bachke som driftsbestyrer. De følgende år var preget av en rivende, for ikke å si eventyrlig utvikling. Allerede 2net halvår 1861 blev det skibet 2415 tonn, dvs 90 % av hele landets kisproduksjon; men snart kom man op i 30—40000 tonn. Det lyder jo ikke så meget idag, men når man erindrer at verdensforbruket av svovelkis i 60-årene ikke var mer en 100000 tonn, så gir disse tall respekt. Ytterøen var en kort tid (1865—67) landets største bergverk med optil 470 arbeidere, men siden gikk det raskt nedover.

Det er ikke i kveld høve til å gå noe nærmere inn på utviklingen av den norske kisindustri og vår gamle lederstilling på kismarkedet. Vi skal idag bare erindre det enkle faktum at det var de menn som skapte virksomheten på Ytterøy, som gav støtet til denne nye, betydningsfulle næringsvei. I kveld er det heller ikke høve til å gå inn på det tekniske pionérarbeide ved grubedriften og skibningen der inne; jeg vil bare i forbigående få nevne at Bachke i 1865 (Falk Muus i «N. I. F. 1874—1924» angir 1863) begynte med å anvende nitroglyserin istedenfor krutt. Her ved spartes 25 % av brytingsutgiftene. Ved Røros fikk forøvrig Bachke nitroglyserin innført i 1868 og dynamitt allerede i 1873. (Ved Kongsberg kom derimot dynamitt først i bruk 1876—78). Bachke hadde planer om å anvende småkisen til en svovelsyre- og le Blanc sodafabrikk, men det passet ikke de daværende engelske eiere. Ellers hadde jo Ytterøen Mining Company mer enn nok i sving. Det drev Aamot og Høidal gruber i Meldal, Verdalens nikkerverk m. m., og general superintendent for det hele var Bachke, til han i 1877 sa op sin stilling og bosatte sig i Trondhjem som bergverkskonsulent.

Hermed begynner det 3dje, og jeg tror jeg tør si, viktigste avsnitt av Bachkes liv. Etter vel et års virksomhet i Trondhjem blev Bachke bergskriver ved Røros verk; han flyttet ditop,

mens familien blev i Trondhjem. Imidlertid blev han allerede i juni 1880 Geschwornen i det daværende Norden- og Vestenfjeldske grubedistrikt, omfattende tre fjerdedeler av landets areal, og kunde flytte til sin eiendom, det gamle herresete Ringve, hvor han så blev til 1897. Efter fruens død i dette år søkte han og fikk det nyutskilte Nordlands bergmesterembede med bolig i Bodø, en stilling han hadde til han i 1914 flyttet tilbake hit til byen for å nyte sitt otium. Her døde han i 1919 og er begravet på Lade.

I sin Trondhjemsperiode hadde Bachke dels på embeds vegne, dels som konsulent foruten med Røros Verk befattning med de fleste av landets gruber og bergverk, Undal, Løkken, Kjølvi, Foldsals verk, Svenningsdalens sølv- og Bømmeløens gullfelter, marmorfelter i Nordland og meget annet. I dette tidsrum var han også med på de forberedende arbeider for Sulitjelmaanleggene. Motsatt flere andre sakkyndige mente Bachke at det her forelå betingelser for en stordrift, og Bachke turde ha en vesentlig del av æren for at konsul Nils Person startet dette betydningsfulle foretagende; han ydet senere verdifull teknisk bistand ved planleggelsen av virksomheten.

Størst betydning må vi imidlertid tillegge Bachkes virksomhet i Røros verks tjeneste. Allerede i 1880 trådte han inn i dettes styre som medlem av overdireksjonen.

Da Bachke begynte sin gjerning ved Røros verk, svarte driften hverken ved gruber eller i hytten til tidens fordringer. Allerede som bergskriver optok han i 1878 prøvedrift på svovelkis ved Kongens grube. Det førte til at denne fra å være en kobbergrube snart gikk over til å bli en svovelkisgrube. Dermed måtte det bygges en 9 km lang grubebane ned til Tyvoll, ferdig 1886, det måtte i 1888 bygges et nytt skjeidehus, og i 1890 et opredingsanlegg (vaskeri). I 1885 blev diamantboring til undersøkelse av forekomstenes mektighet anvendt for første gang her i landet.

Når man erindrer at garkobber i 1884 ikke opnådde høyere pris enn gjennomsnittlig 820 kroner pr tonn, mens produksjonskostningene på Røros beløp sig til 938 kroner, så kan man forstå at overdireksjonen med Bachke i spissen alvorlig måtte tenke på en omlegging også av hyttedriften. Man tenkte først på å innføre våtveismetodene som de bruktes i Falun, men opgav det, da det viste sig å være for lite av edelmetaller i godset. Isteden besluttet man sig til å gå til Marchese's elektrolytiske metode, bevilget også de nødvendige penger og begynte med en mindre forsøksdrift. Imidlertid var bessemring efter Manhés kommet frem, og efterat Bachke våren 1886 hadde gjort en lengere studiereise,

kom han til det resultat at Marchese's metode måtte vike plassen. Man fikk licens på Manhés prosess, og den første bessemring av skjærsten direkte til kobber fant sted i november 1887. De mange arbeidstrinn fra skjærsten over råsten til sortkobber og garkobber kunde derefter sløifes. Samtidig innførtes fra Amerika de nykonstruerte «Waterjackets», dvs vannavkjølte jernovner, istedenfor de gamle, stenforede skjærstensovner.

Verket var omkring 1890 efter endt ombygging virkelig moderne. Sjelen i det hele hadde vært Bachke, men det skal samtidig erindres at det gode samarbeide innen direksjonen, hvor C. W. Carstens representerte hytteteknikken, likesom hyttmester Holmsens duelighet gjorde det mulig å gjennomføre fremskrittene i denne avkrok av verden. Hvor moderne innstilt Røros verks ledelse den gang var i teknisk henseende, fremgår også av at man i 1892 hadde planer fullt ferdige for å nytte røstegassene til fremstilling av flytende svovelsyrling efter Grillos metode. Det strandet bare på jernbanens betingelser. — La mig også nevne at Kuråsfossen var blitt utbygd i 1896, og at den første elektriske grubebane blev satt i drift samme år. Det var mange som advarte mot å føre moderne teknikk op i våre høifjell, men resultatene har vist at Bachke og de andre som sammen med ham hadde ansvaret, evnet å føre sine idéer til seier. Ellers hadde nok verkets saga for lengst vært ute.

For Staten som de private bergverksinteresser var det en stor betryggelse at en mann med Anton Bachkes rike erfaring og grundige tekniske innsikt i 1897 vilde overta det store Nordlandske bergdistrikt, men for den allerede 61-årige bergmester var det såvisst ingen sinekyre. I de 16 år på Bodø behandlet han i alt 65000 anmeldelser, utferdiget ca 16000 mutingsbrev og gav næsten 80000 fristbevillinger. Antallet utmål fremgår ikke av de trykte rapporter, men i 1909 var det 185, året før 137, et i alt kjempemessig administrativt arbeid, hvortil så kom tekniske inspeksjoner, råd og veiledning. Efterhvert som Sulitjelma gikk frem, blev reisen dit enklere, men verre var det å komme til gullfeltene i det indre Karasjok og ellers rundt i det vidstrakte og værharde distrikt, hvor det foruten kobber- og kisforekomster blev drevet på jern, blyglans, sinkblende, grafitt, feltspat, marmor m. m.

Studieårenes interesse for geologisk forskning gjorde at Bachke sendte professor Kierulf redegjørelser for byggingen av Ytterøfeltet, og professoren offentliggjorde disse. Utover de utførlige beretninger Bachke avgav som bergmester, trykt i Norges offisielle statistikk, samt noen få avisartikler om jordskredet på Ytterøy i 1870, om marmorbruddene i Carrara m. m., foreligger

det fra hans hånd bare et par utførlige beretninger fra hans store reise i 1886, trykt som bilag til stortingsproposisjoner.

Bachke var medlem av dette selskap siden 1874. Av de øvrige anerkjennelser som kom ham til del, skal jeg her nevne at han allerede i 1887 blev tildelt Olafsordenen «for Fortjeneste af Bergværksvæsenet», og at han i 1904 mottok kommandørkorset av Vasaordenen, efter hvad der er oplyst på grunn av sine fortjenester av Sulitjelma. Ennvidere innehadde han bronsekorset fra det franske selskap for understøttelse av sårede i felt 1870—71.

Bachkes vesentlige livsgjerning er ikke litterær, men praktisk. Den har satt kraftige spor i våre fjell og i vår bergindustri, og skapt store økonomiske realiteter. Bachke hadde den lykke å få være med i en teknisk nybrottsid. Den som i aften har hatt det ærefulle oppdrag å erindre om hovedtrekkene i den gamle hedersmanns virke, ønsker at stenene hadde kunnet vidne mer og bedre om hans innsats enn trykte kilder og muntlig overlevering.